בתחלה, אי נמי האי משתייר על התבואה הנשארת קאמר דנותן ממנה שלא תאמר ששים בכל השדה שהיתה מקודם שנתן בכלל נותן עתה בסוף. ועי' **בחי' רבי ראובן נדרים סי' ה, ותורת זרעים, ואשר לשלמה נדרים סי' כא** שביארו הגדר של הפרשה זו.

דעת הרמב"ם בהנ"ל

ה] **הרמב"ם בפיה"מ ובשנות אליהו** כתבו דלפי רבי שמעון נותן בסוף כשיעור א' מששים של כל השדה, ובתיו"ט הקשה על הרמב"ם מירושלמי הנ"ל, וכ' **דבהל' מתנות עניים פ"ב הי"ב** חזר בו וס"ל כפירוש שני של הר"ש.

ב. רבי יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה, ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר

ביאור פלוגתת הראשונים בשיטת רבי יהודה

א] **הרמב"ם בפיה"מ** ביאר דלר"ש אם קרא שם פאה בסוף השדה אף מה שהפריש בתחלה הוי פאה ואם לא מה שנתן בתחלה אינו פאה רק הפקר. דלא כת"א ור"ש שחל מה שנתן מתחלה רק שנחלקו אם צריך לחזור וליתן גם לבסוף. ועוד נחלקו דלר"ש צריך ליתן שיעור ששים בסוף השדה, משא"כ רב יהודה גם תחילת השדה משלים להשיעור.

והר"ש פירש דאם הפריש פאה כשיעור ורוצה להוסיף יכול להוסיף רק מהמחובר ולא מן התלוש. ועי' **קהלות יעקב בחלקים ח"א סי' יט** דאיירי שהניח האמצע השדה מקצת הקמה והמשיך לקצור עד סוף השדה ושם הפריש פאה ושוב הוסיף פאה על הקמה באמצע השדה, שכה"ג חשיב שהפריש בסוף הקצירה.

והגר"א בשנות אליהו והתיו"ט ביארו דאם נתן פאה ולא השלים השיעור של ששים יכול להוסיף כמה שירצה אפילו לא שייר רק קלח אחד, אבל אם כבר הפריש כשיעור אינו יכול להוסיף.

חיוב פאה מן התלוש

בתוספתא (פ"א ה"ו) **הו' בר"ש, וכ"ה בב"ק דף צד עמוד א**, דאם לא הפריש מן המחובר מפריש מן התלוש, ובכתבי הגרי"ז תמורה דף ו. דייק מלשון הרמב"ם ריש הל' מתנות עניים, דקודם לכן הוי חיוב עזיבה, אבל לאחר שכבר תלש הוא חיוב חדש חיוב של נתינה.

ועיין **צפנת פענח ריש הל' מתנות עניים, ואבי עזרי שם פ"ב ה"ד, וחזון יחזקאל** על התוספתא שהחיוב עומרים הוא חיוב חדשה של פאה, ולא אותו חיוב של פאה במחובר, יעו"ש נפק"מ בזה.

אולם **הגרא"ז מלצר** במכתב נדפס בספר הזכרון להגר"י אברמסקי עמ' רנג פליג על זה. ועי' לקמן פ"ב סוף מ"ז מש"נ עוד בזה.

פרק א משנה ד-ה

א. כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל

אם חייבים כל המינים בפאה מה"ת או רק דגן תירוש ויצהר

א] כתב **הר"ש** ומסתברא דדרשה דתורת כהנים [דכל שהוא אוכל חייב בפאה] אסמכתא בעלמא מדאיצטריך קרא בפרק הזרוע לכרם וזית ומדאורייתא לא מיחייב בפאה אלא דגן תירוש ויצהר דלא שייך קצירה אלא בתבואה ותירוש ויצהר דהוא כרם וזית דריש בפרק הזרוע מדכתיב אחריך. וכ"כ **תוס' שבת דף סח. פסחים דף נו: ונדה נ:**, בשם ר"ת דמה"ת רק הני חייבים ורק מדרבנן הכל חייב, וכ"כ **הרשב"א שבת** שם.

אולם בדעת **הרמב"ם הל' מתנות עניים** (פ"א ה"ב) כ' **הר"י קוקרוס, קרית ספר ופר"ח** שם דס"ל דכל המינים חייבים מה"ת, וכ"כ **החינוך מ' רטז. והחזו"א** (שביעית סי' ז ס"ק כז) כתב שהרמב"ם ס"ל כתוס', **ובמעשרות סי' א ס"ק א** חזר בו.

ובמקדש דוד סי' סב ס"ק ב, ומעדני ארץ הל' מתנות עניים פ"א ה"ב הוכיחו שהרמב"ם ס"ל דהוי מה"ת, שהרי הרמב"ם ס"ל דמעשר של כל מינים הוי מה"ת, ואם החיוב פאה אינו אלא מדרבנן איך מפקיע חיוב תרו"מ דהוי מה"ת. ועי' **אבי עזרי שם פ"א ה"א** שדחה הראיה מירושלמי להלן פ"ה ה"א דאף פאה מדרבנן פטור מתרו"מ מחמת הפקר ב"ד הפקר

ובר"ש משאנץ על התו"כ כתב שיטה חדשה דרק שבעת המינים חייבים מה"ת. ועי' **דרך אמונה הלכות מתנות עניים פ"א ה"ב** שנתקשה במקורו.

ב] **בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ.** מפרש דמתני' בא למעט ספיחי סטים וקוצה שהם אינם עומדים לאכילה רק לצביעה.

ב. ונשמר

פטור הפקר מפאה

בר"ש הביא גמ' למעוטי הפקר דפטור מפאה. הקשו ראשונים הא **בברייתא** (ב"ק כח. וצד. וש"נ) איתא המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר. הרי שהפקר חייב בפאה.

דעת הרבה ראשונים (רש"י חולין קלד: ורמב"ם מתנות עניים פ"ה הכ"ז, ריטב"א שבת סח, ור"ן נדרים מד: ועוד) **שברייתא הנ"ל איירי דבעל השדה חזר וזכה, אבל אם זכה אחר מן ההפקר פטור, ולפי"ז ביאר הריטב"א דמתני' כשזכה אחר.**

תוס' בתמורה ו. (הביאם גם הריטב"א שם), הוסיפו שדוקא אם הבעה"ב חזר וזכה גם **בגוף הקרקע. וביאר החזו"א** (שביעית ב' סק"ג) דתוס' ס"ל ג"כ כהחילוק הנ"ל אלא שס"ל דאי לא זכה בגוף הקרקע כאחר דמי. וכך נקט נמי **הפאת השולחן בד' הרמב"ם.**

הראב"ד בתו"כ כ' דנשמר פי' מין הנשמר. כלומר דמין שאין דרכו להשתמר אפילו אם אינו הפקר בפועל פטור, ובזה איירי משנתינו, וכן להיפך מין המשתמר אינו נפטר ע"י הפקה, ובזה איירי הברייתא.

ג. וגידוליו מן הארץ

בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ. מבואר דבא למעט כמהין ופטריות.

ד. ולקיטתו כאחת

מה מקרי לקיטתו כאחת

א] **בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ.** מבואר דבא למעט תאנה שאין לקיטתו כאחת.

בקובץ תורץ הארץ תש"ב דן אם תלוי בבישול הפרי, או בלקיטה או במה שיכולים להלקט כאחת. **ובחזו"א שביעית סו"ס ז** כתב שהכל תלוי בלקיטה עצמה ולא רק אם באפשרות של לקיטה. ותלוי בטבע המין אם טבעו להלקט כאחת, ולא אם יש סיבה חיצונה אמאי לא נלקט כאחת. אולם **בצפנת פענח הל' מתנות עניים פ"ב ה"א, ומקד"ד סי' סב אות ב** הווכיחו מירושלמי דא"צ לקיטה בפועל דלא כהחזו"א.

ה. ומכניסו לקיום חייב בפאה והתבואה והקטניות בכלל הזה. ובאילן האוג והחרובין והאגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין בפאה

גדר מכניסו לקיום

א] בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ. מבואר דבא למעט ירק דאינו מתקיים, ועי' **בתורת זרעים** שדן אם משום דהוי מין שאין כניסו לקיום או משום דבפועל אין מכניסו לקיום. וע"ע **העמק שאלה** על שאילתא פרשת קדושים, **ושיערי הגרי"ד נדפס בישורון חלק ח'** שדנו בזה. ועי' **תורי"ד הרי"ד ופסקי הרי"ד פסחים שם** שהביאור קיום שמקיים כל השנה. וכ"ה לשון **בה"ג** ומכנש משתא לשתא.

ב] גמ' פסחים נו: נחלקו אם נכניסו לקיום על ידי דבר אחר מקרי מכניסו לקיום, שמכניסו לקיום על ידי האם. ועי' **חזו"א שביעית סו"ס ז.**

תפוזים אם הוי לקטיתו כאחת או מכניסו לקיום

ג] השאלה נשלחה מכולל תורת א"י בפ"ת למרן החזו"א בשנת תרצ"ה, האם תפוזים הוי לקיטתו כאחת, והאם הוי מכניסו לקיום. והוא פסק שאין חיוב פאה בתפוזים (וכן בד"א הכא). השאלה נשלחה גם לגאון הרוגצובי' והוא פסק שחייב. ופסק שמי שרוכש תפוזים חייב להפריש מהם פאה. וכך פסקו ר' ראובן כץ בעל 'דגל ראובן'. והגר"י קאץ ראש הכולל הנ"ל. בקובץ ישורון מסופר שבעל התורת זרעים ג"כ אחז שחייבים. וכשבא והרצה את דבריו קמיה מרן החזו"א. החזו"א הקשיב ולא הגיב. שאלו ר' שרגא פייבל מדוע שתק. וענה, כיון שראה את ר' אריה בהתלהבות, הניח לו.

פרק א משנה ו

א. לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות

המקורות לפטור הפקר ופאה ממעשרות

א] ג' מקורות מצאנו דהפקר פטור מתרו"מ. **הר"ש** הביא ירושלמי דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך. וכ"כ **ברש"י סוכה לט:**. בפיה"מ להרמב"ם ריש מעשרות כתב דכתיב 'תבואת זרעך'. **רש"י בר"ה טו.** גבי שביעית כתב 'דהפקרא דשביעית פטר לה ממעשר כדתניא במכילתא ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה, מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אדם פטור', ועי' **בתוס' נדרים מד:** דילפותא הנ"ל לכל הפקר.

ועי' במנחת שלמה **ב"ק כח:** דאיצטריך פטור מיוחד להפקר ולא סגי בפטור 'ובא הלוי', דנפק"מ אם הפקיר בתנאי שלא יזכה בו אחר, שמצד הפקר פוטר, ומצד ובא הלוי צריך שיהיה ראוי לזכות בפועל.

ב] ולגבי פטור פאה מתרו"מ כולם הביאו ספרי דילפינן מדרשה של ובא הלוי הנ"ל. ועי' **תוס' ב"ק כח.** דפאה אינה פטורה מטעם הפקר אלא מטעם 'ובא הלוי'. הרי שהבינו שלהפקר יש ילפותא אחרת. ועיי"ש בתוס' **וקובץ שיעורים ח"ב סי' יד.**

ב. עד שימרח, ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח

אם פטור הפקר תלוי במירוח או בראיית פני הבית

ג] כתב **הר"ש** ולמאן דבעי התם (ב"מ דף פח:) ראיית פני הבית מיירי מתני' עד שימרח בבית וכגון דלא הכניס התבואה במוץ שלה אלא לאחר שנטהרה מן המוץ הכניסה בבית ומירחה שם ומאחר שחל עליה חיוב מעשר תו לא מיפטרא אפי' הפקיה, ויתכן דאפילו מירחה בשדה ואח"כ הפקיר דמחייבת מדרבנן אם חזר והכניסה בבית אותו שזכה בה. וכ"כ **הריטב"א ב"מ דף פח.** דחייב מדרבנן.

אולם **תוס' ביצה דף יג:** כ' דמעשר ראשון שהקדימו בשבלים לאחר מירוח אפילו קודם ראית פני הבית חייב בתרו"מ, אפילו אם בעינן ראיית פני הבית כדי להתחייב. דלא **כתוס' שבת דף קכז:** דלמ"ד בעינן ראית פני הבית פטור מתרו"מ אם הקדימו בשבלים – דזה כשיטת הר"ש כאן. [עיין חי' הגר"ח הל' מעשר פ"ב ה"א]. וצ"ב הרי בעינן ראית פני הבית. **ובקובץ שיעורים שם ביצה אות מז** ביאר דמירוח הוא הוא הגורם חיוב, וראיית פני הבית הוא הזמן חיוב בפועל, ע"כ כל הפטורים תלויין במירוח. והגרי"ז בהל' מעשר וחלקת יואב או"ח סי' יד בהגהה ביארו דלעולם המחייב הוא מירוח, ומ"מ איסור טבל אינו חל עד שיראה פני הבית.

הטעם שפאה לאחר מירוח חייבת במעשרות

ד] **שיטת** רש"י בב"ק דף צד. דמעשר זה הוא מדרבנן, מדין לשו"פ שעשאן גורן חייב במעשר. כהגמ' בברכות מ' וסוטה מג'. **שיטת תוס** דמעשר זה מן התורה.

ובקובץ שעורים שם, ואמרי בינה תרומות ומעשרות סי' יח ביארו שנחלקו האם מעורב ממון עניים קודם הפרשת הפאה, רש"י ס"ל שמעורב וממילא כשמפריש פאה אחר מירוח מתברר שזה הוא חלקם. ורק מדין לשו"פ שעשאן גורן חייב. אך תוס' למדו שהכל שייך לבעלים עד ההפרשה. ואי"ז קשור אי יש ברירה או לא. א"כ במירוח הכל נתחייב בתרו"מ מן התורה.

הר"ש לעיל סוף משנה ג כתב והאי דמעשר ונותן לו **ואפילו מיפטר מדאורייתא** חייב מדרבנן כיון דמירחו כדאשכחן בברכות' וכו'. ונחלקו בביאור דבריו. בציון ההלכה (פ"ב ריא') **כתב** דהר"ש מספקא ליה אי כרש"י אי כתוס'. **בקה"י זרעים סי' א' סק"ב ובביאה"ל הנ"ל, ותורת הארץ** כתבו דנתכוין הר"ש לנידון אי יש ברירה או אין ברירה.

במשנת ר' אהרן (ריש סי' ד') **כ'** דכוונת הר"ש דאפילו מיפטר מדאורי' כגון אחר מירוח קודם ראיית פני הבית, חייב מדרבנן כמו שכ' הר"ש במשנתינו.

אמאי אינו נפטר מטעם לקוח, ובפטור לקוח

ה] **הר"ש** דן אמאי בעינן פטור של הפקר תיפו"ל דהוי לקוח ולקוח פטור. ותי' הר"ש דנפק"מ כשחזר הוא עצמו וזכה דבכה"ג אינו פטור משום לקוח אבל מטעם הפקר פטור אף בכה"ג כמבואר בב"ק דף כח הפקיר כרמו ולבוקר עמד ובצרו פטור ממעשר משום הפקר.

ובתוס' ב"מ דף פח הביאו מחלוקת ר"ת וריב"ם [שהביא הר"ש כאן ג"כ] אם פטור לקוח הא קודם מירוח או לאחר מירוח וכדלהלן בר"ש, וכתבו דלדעת ר"ת דפטור לקוח היינו לאחר מירוח אם חזר המוכר ולקחו חייב לעשר דקרינן ביה תבואת זרעך.

ובמנ"ח מ' שצה אות ז נקט שתי' זה של הר"ש הוא גם לריב"ם, וכ"כ **החזו"א שביעית סי' א ס"ק ח**, ואין כוונת תוס' רק על ר"ת, אבל **ברש"ש ב"מ שם ותורת זרעים כאן** כתבו דכל תי' התוס' שם הוא רק לר"ת.

ויש בזה ארבע שיטות שיטת **ר"ת**: דרק הלוקח אחר מירוח פטור, אך הלוקח קודם מירוח ומירח, חייב דהמירוח משוי ליה זרעך.

שיטת **ריב"ם**: דרק הלוקח קודם מירוח פטור. אך אחר מירוח חייב, כיון שנתחייב אצל המוכר.

שיטת **ראב"ד** (מעשר פ"ב ה"ב): פטור לקוח הוא בין בקנה לפני מירוח בין אחרי מירוח.

שיטת **הרמב"ם** (שם) יש מחלוקת: **הרמב"ן** בב"מ שם נקט ברמב"ם דתרתי בעינן לפטור לקוח, מירח ע"מ למכור וגם מכר לבסוף. ולפי"ז הרמב"ם כשיטת ר"ת דפטור לקוח הוא רק אחרי מירוח אלא שיש עוד תנאי.

המנ"ח (מ' שצה) מבאר שאיכא ב' פטורים, א. פטור מוכר כשמירח ע"מ **למכור** (אפי' לא מכר בסוף). ב. פטור לוקח אפי' כשמירח בעה"ב ע"מ